

Arap Baharı Süreci ve Sömürgelelerin Çözülmesi

Yusuf SAYIN

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Karaman

Özet

Kolonizasyon, sanayi devrimini müteakip Avrupalı devletlerin dünyayı keşfetme adına başlattıkları ve sanayileşme çabalarına paralel olarak ortaya çıkan ham madde ihtiyacını karşılamak adına giriştikleri bazı coğrafyaların “yağmalanması” hareketi olarak tanımlanmaktadır. Bu büyük rekabet ve yarışın öncülüğünü Britanya ve Fransa yaparken, başta Orta Doğu olmak üzere Afrika, Amerika ve Asya gibi birçok bölge sömürge topraklarına dönüştürülmüştür. Sömürgeciliğin ortaya çıkışında ticarî ve ekonomik amaçlar ön planda bulunurken, koloni haline getirilmiş devletlerin yapıları, sömürgeci devletlerle uyumlu bir hale getirilmeye çalışılmıştır. Orta Doğu’da sömürgecilik hareketlerinin ortaya çıkması ise petrol ve doğalgaz gibi stratejik yer altı zenginliklerinin artan önemini takip ettiği görülmektedir. Bu çalışmada, sömürgeleş/tir/me konusuna yer verilirken, özellikle Arap Baharı ile gündeme gelen Sömürgelelerin Çözülmesi (Dekolonizasyon) meselesi ele alınmıştır. Bu çerçevede çalışmada ileri sürülen temel sav, Arap Baharını yaşayan ülkelerde barış ve refahın sağlanmasının bölge halklarının sömürgecilik geçmişi ve kendi tarihleri ile yüzleşmesi durumunda mümkün olacaktır. Bu minvalde, bu ülkeler tarihten bu yana bölge üzerinde kendi çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışan, sömürü geçmişine sahip ve emperyalist amaçlar güden dış dinamiklerin farkında bulunması gerekmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kolonizasyon, Dekolonizasyon (Sömürgelelerin Çözülmesi), Arap Baharı, Emperyalizm

The Process of the Arab Spring and Decolonization

Abstract

Colonization is described as the act of “looting” of some geographies, which was urged by the European states in order to discover the world and they attempted to meet the need of raw materials that emerged in parallel with industrialization efforts, following the industrial revolution. While the United Kingdom and France let this great competition and race, –the Middle East at the first place–, many regions like Africa, America, and Asia were transformed into colonial territories. As commercial and economic purposes were at the forefront in the emergence of colonialism, the structures of the states, which were brought into the colonies, were tried to bring in compatible with the colonial states. It is seen that the emergence of colonialist movements in the Middle East has followed the increasing importance of such strategic underground riches like oil and gas. In this study, while it is given a place to the topic of colonization, it is treated the matter of decolonization that is discussed particularly by the Arab Spring. The main argument of the study in this context is that the ensuring of peace and prosperity in the countries experiencing the Arab Spring will be possible with the confrontation of the peoples in the region with their colonial past and their own history. Within this direction, these countries have to be aware of the foreign dynamics that try to realize their own interests on the region since the past, have a colonial past, and pursue imperialistic goals.

Keywords: Colonization, Decolonization, the Arab Spring, Imperialism

1. Giriş

Kolonizasyon, sanayi devrimini müteakip, Avrupalı büyük devletlerin dünyayı keşfetme adına başlattıkları ve sanayileşme çabalarına paralel olarak ortaya çıkan ham madde ihtiyacını karşılamak adına giriştikleri, dünyanın kimi coğrafyalarını “yağmalama” hareketinin adıdır (Çelik, 2011). Bu büyük rekabet ve yarışın öncülüğünü Britanya ve Fransa yapmış; başta Orta Doğu olmak üzere Afrika (Metz, 1984: 515-533), Amerika ve Asya gibi birçok coğrafya sömürge topraklarına dönüştürülmüştür. Sömürgecilik, ortaya çıkışı itibarıyla ticarî ve ekonomik amaçlar öne çıkmakla birlikte, koloni haline getirilmiş devletin yapısını, sömürgeci devlete uygun bir hale getirme eğilimi göstermekteydi. Ve genel karakteri itibarıyla ekonomik ve ticarî bir işlevde bulunsada, eş zamanlı olarak, kültürün (Berk, 2011), geleneklerin ve toplumun değişim ve dönüşüm dinamiğinin altındaki unsurlardan birisiydi. Konumuz itibarıyla Orta Doğu’da

sömürgecilik hareketlerinin ortaya çıkması ise, bir ham madde kaynağı olarak petrolün (Yergin, 2011; Karadağ, 2011; Arı, 2007) artan önemi ile gerçekleşmiştir.

2. Kavramsal ve Tarihsel Çerçeve

Sömürgecilik, “bir ülkenin veya bölgenin siyasî kontrolünün başka bir devlete bağlı olması durumu” (Tozan, 2009: 57) olarak tanımlanmaktadır. “Teknik olarak geri durumdaki tarımsal bölgelerin aleyhine endüstri şirketlerinin yayılması” sürecine işaret eden sömürgecilik, “modern endüstri uygarlığıyla daha geri bir tekniğe sahip ve özellikle tarıma dayanan başka bir uyarlık ya da kültür arasındaki mücadele”ye (Luraghi, 1975: 15, 18) de referans vermektedir. Bir başka görüşe göre sömürgecilik (Sarte, 1999: 15-17), politik egemenliğin var olmasıyla ürünlerin egemenliğinin ve ekonomik egemenliğin mevcut olduğu bir “sistem”in adıdır.

Tarihsel olarak incelendiğinde; sömürgecilik tarihinin (Adalı, 2001: 13-70) ilk dönemini, 1500 yılına doğru başlayan ve yaklaşık 300 yıl süren Avrupa'nın Amerika, Asya ve Afrika kıtalarına yayılması süreci oluşturmuştur. Bu dönem boyunca Avrupalıların bu coğrafyaları sömürmesi ve yağlaması gerçekleşmiştir. Amerika bu dönemde sömürülmeye başlanmış (Amerika'nın keşfi ile); büyük Kızılderili katliamları bu zaman diliminde gerçekleşmiş ve Afrikalı milyonlarca insan köle durumuna getirilmiştir. Hıristiyanlıktan, Haçlı zihniyetinden ve kutsallıktan beslenen bu süreçte kapitalist ideoloji ağırlıkta olurken, kölecilik hayli yaygınlaşmıştır. 19. yüzyılda hayli yoğunlaşan ve 20. yüzyıl ortalarına kadar devam eden, Hindistan'ın İngilizlerce sömürülmesi, sömürge tarihinde modern döneme işaret ederken, "modern kapitalizm" (Adalı, 2001: 22) döneminin de başlamasına kapı aralamıştır.

1880 ve sonrasında ise, sömürgecilik siyasetinde büyük patlamalar gerçekleşmiş; Avrupalı güçlerin öncülüğünde neredeyse tüm dünyaya yayılmıştır. Fransız sömürgeciliği (Cesaire, 2005; Evans, 2002: 528-529; Diouf, 2004: 161-162) en şiddetli atılımını Cezayir'in fethi ile yaparken, bunu Tunus'un işgali takip etmiş; Mısır'ın İngilizler tarafından işgali ve Çin Hindi'nin Fransızların eline geçmesi ise bunun ardından gelmiştir. 20. Yüzyıla gelindiğinde Afrika kıtası, paramparça olmuştur. "Zengin ülkelerin sermayelerinin kaynağı ve gereksinimi" (Adalı, 2001: 53) olan sömürgecilik, 1914'e kadar "dizginlenemez" bir hale dönüşmüş ve sömürgelerin en son işgalleri İkinci Dünya Savaşı'nın zeminini hazırlamıştır.

Dekolonizasyon ise (www.let.leidenuniv.nl, 20.12.2011; Özdağ, 2011), 1922-1975 yılları arasında İngiltere, Fransa, Hollanda, Portekiz, Almanya, İtalya ve Belçika gibi ülkelerden kolonilerin ayrılması, çözülmesi sürecine işaret etmektedir. İlk sinyalleri Birinci Dünya Savaşı'ndan sonra görülmeye başlanmış; İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra ise artık göz ardı edilemez ve karşı konulması hayli güçleşen bir harekete dönüşmüştür. Self-determinasyon hakkının da etkisiyle, 1950-1975'ler arasında hemen hemen tüm koloniler, bu ülkelerden bağımsızlıklarını geri almıştır. Genel olarak dünya tarihinde, 1500-1987 yılları arasında, dekolonizasyon süreci yaşayan 165 devlet bağımsızlığını kazanmıştır. Bunlardan 132'si yeni egemen bir devlet kurarken, 23'ü bir metropolis ile sömürge bağıyla tam politik ilişki içinde olmuş ve 10'u ise, diğer bazı egemen devletin sömürmesine dâhil olmuşlardır. Batı kolonyalizmi 154 sömürge ile 1921'de zirve noktasına ulaşmış; 1961'de 100'e ve 1978'e gelince ise 50'ye kadar düşmüştür. Dekolonizasyon süreci İkinci Dünya Savaşı sonrasında hızla artış göstermiş; 18 Afrika sömürgesinin bağımsızlıklarını kazanmalarıyla 1960'ta zirve noktasına ulaşmıştır. 1970'te 25 küçük devlet bağımsızlığını kazanırken, 1980-1987 döneminde ise 5 devlet bağımsızlığını elde etmiştir (Strang, 1991: 434-437; Smith, 1978: 72). 1987 itibarıyla ise 35 Avrupa-dışı koloni kalmış; günümüzde ise bunların bir kısmı bağımsızlıklarını elde etmişlerdir.

Kolonyal ideoloji ve kurumlar açısından Britanya deneyimi (Evans, 1946; Smith, 1978: 72), 1945'den sonra imparatorluğun sınırlandırıldığını göstermektedir. Britanya dekolonizasyonunun (Falola, 2002; Falola, 2004: 353-355) ilk safhasını 1839'da yayınlanan Durham Raporu oluşturmaktadır ki bu Kanada'nın statüsü ile ilgilidir. Buna paralel olarak Britanya tarafından alınan kimi tedbirlerle ve düzenlemelerle Britanya bir dominyon sistemi inşa etmiş ve

sahip olduğu mülklerinin üzerinde gittikçe gevşeyen kontrolünü kurumsallaştırmıştır. Britanya'nın izlediği tedbirli süreç, bu ülkeleri önce temsilci yönetimden sorumlu yönetime ve oradan da Commonwealth (İngiliz Milletler Topluluğu) aşamasına geçirmiş ve bu süreç ise bu ülkelerin tam bağımsız devlet olmalarıyla sonuçlanmıştır. Fakat İngiliz Milletler Topluluğu, federal bir organizasyon değildi. 1926'da yayınlanan Balfour Deklarasyonu, dominyonların egemenliği gerçeğinin altını çizdi. 1931 tarihli Westminster Yasası ise bu Deklarasyonun teyidinde hizmet etmiştir.

1935 tarihli Hindistan Hükümeti Yasası (Smith, 1978: 72-73), 1945'ten sonra ciddi olarak ortaya çıkan dekolonizasyon sürecinin ilk büyük adımı olarak görülmelidir. Bu Yasa, Hindistan'a tam bir bağımsızlık vermektense, doğmakta olan bu devletin siyasi olarak çok zorlu olan özelliklerini kontrol etmenin Hindistan'ın yeteneğinde olmadığını göstermiştir. Bu Yasa'yı izleyen süreç ve bu sürecin etkisiyle 1947 yılına gelindiğinde Hindistan bağımsızlığını kazanacak; bu ise dekolonizasyon sürecine büyük dinamik kazandırırken, diğer sömürge devletlerinin bağımsızlıklarını elde etmelerinde bir cesaret ve eylem kaynağı oluşturacaktır.

Dekolonizasyon sürecinde Britanya'nın yaşadığı en büyük başarısızlık Orta Doğu'da onun informal imparatorluğu ile ilgili gerçekleşmiştir. Dekolonizasyon sürecinde Orta Doğu'da (Smith, 1978: 99-100) Britanya'ya yönelik ilk meydan okuma, İran'da İngiliz petrol hisselerinin İran devletince millileştirilmesiyle gelmiştir. Ardından 1956 yılında Nasır Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklamış; Nasır'ın yönelttiği bu büyük tehdit, Basra Körfezi şeyhliklerinde olduğu gibi Orta Doğu'nun Libya, Suudi Arabistan, Irak, Ürdün ve Lübnan gibi Batı yönlü zayıf Arap elitlerinin bölgenin petrol rezervlerini monopolleştirmesine kapı aralamıştır. Süveyş Krizi, Britanya özelinde, kolonizasyonun küresel geri çekilişine (dekolonizasyon) yol açan en büyük sebeplerden birisini oluşturmuştur.

Bir başka altı çizilmesi gerekli nokta; Avrupa devletlerinin bugünkü gelişmişlik düzeylerine erişmesinde sömürgeci güçlerin sömürge ülkelerinden kendi topraklarına taşıdıkları yer altı ve üstü kaynakların büyük önem taşımasıdır (Nurlu, 2002). Başta İngiltere ve Fransa olmak üzere, büyük sömürge devletleri, koloni haline getirdikleri ülkelerin petrol, çelik, kömür gibi yer altı zenginliklerini ve köle haline getirilen insanları ve onların ucuz emeğini ülkelere götürmüşler; kendi ülkeleri uzunca yıllar refah içinde bulunurken, sömürge haline getirilen ülkelerin insanları, fakirlik, yoksulluk, hastalık, cinayet, adam kaçırma, köle/kadın/çocuk/organ ticaretine maruz kalma gibi büyük sıkıntılara katlanmak zorunda kalmışlardır. Sömürgeci emperyalist devletler, zayıf ve güçsüz insanların ve devletlerin üzerinden büyük imparatorluklar kurma hayali içinde olmuşlar; bu durum ise, katliamlar, ırkçılık hareketlerinin baş göstermesi, insanların emeklerinin ve hayatlarının sömürülmesi gibi makro ölçekli sorunlara neden olmuştur.

Buna paralel olarak sömürü geçmişine sahip olan ülkelerde başka problemler (Ateş, 2011) de ortaya çıkmıştır. Bu problemlerin temelinde ekonomik sorunlar yer almakta; sömürge geçmişine sahip devletlerin yeterli sermaye birikimi olmadığından, başka devletlerin yardımına muhtaç bulunmaktadır. Ayrıca, devlet yönetiminde görev alacak nitelikli eleman ve yönetici bulmak da bir başka sorundur. Özellikle de bu ülkelerde yanlış siyasetlerden dolayı azınlık,

etnisite, kimlik sorunları oldukça yoğun ve trajik sonuçlara neden olmaktadır.

Britanya kolonizasyonu konusunda kısmî olarak yukarıda değinilmekle birlikte, Orta Doğu özelinde sömürgecilik (Armaoğlu, 2004: 79-93) 16. yüzyıla kadar gitmektedir. Basra Körfezi'nde Hürmüz'ü on altıncı yüzyılda ele geçiren İngiltere, 1839 yılında güneydeki Aden'e yerleşmiş ve Arap yarımadasındaki egemenliğini gittikçe artırmaya çalışmıştır. İngiltere, 1869'da Süveyş Kanalı'nın açılması üzerine sömürge faaliyetlerini kolaylaştırmak amacıyla 1882'de Mısır'ı işgal etmiş ve bu tarihten itibaren başta Osmanlı Devleti olmak üzere, bölgede yer alan devletler üzerinde büyük mücadelelere ve tertiplere girişmiştir. Osmanlı'ya bağlı bölge halklarını Osmanlı'dan koparmak için yoğun çabalar sarf ederken, I. Dünya Savaşı'nda Arap halklarının Osmanlı karşısında yer almalarını sağlamaya çalışmıştır. Savaştan Osmanlı'nın mağlûp olarak çıkmasını fırsat bilen İngiltere, 1920 yılında geldiğinde Filistin, Ürdün ve Irak'ı sömürgesi haline getirmiş; İran ise, tam olarak sömürge durumuna getirilmese de, Ruslar ve İngilizler arasında, iki nüfuz alanına taksim edilmiştir. Afganistan'ın ise, on dokuzuncu yüzyılda Rus ve İngiliz etkisi ve rekabeti alanı durumundaydı. 1919'a kadar tam olarak İngiliz nüfuzu altında bulunan Afganistan, bu tarihten itibaren bağımsız ve egemen bir yapı göstermeye başlamıştır.

Avrupa'nın Orta Doğu'daki sömürge geçmişi (Thornton, 2006: 2011), 19. yüzyılın sonları ve 20. yüzyılın başlarında zirve noktasına ulaşmıştır. 1869'da Britanya ve Fransa Süveyş Kanalı'nı inşa etmişler ve işletmeye başlamışlardır. 1856'da Britanya İran ile savaşa girmiş; 1830'da Cezayir Fransız egemenliğine dâhil olmuş; 1860'da yine Fransa Lübnan'a müdahalede bulunmuştur. Aynı yıl İspanya Fas'ı; 1881'e gelince ise Fransa, Tunus'u işgal etmiştir. Bu tarihte başlayan Urabi isyanı üzerine Fransa ve Britanya 1882'de Mısır'a bir işgal kuvveti göndermiş; 1922'ye kadar Britanya, Mısır üzerindeki güçlü devlet hakimiyetini sürdürmüştür. Ayrıca, 1911'de İtalya Libya'yı işgal etmiştir.

Orta Doğu'da dekolonizasyon tarihinin belli başlı gelişmelerine bakıldığında (www.thenagain.info, 20.12.2011); 1917'de Balfour Deklârasyonu yayınlanmıştır. 1922 yılında Britanya, Filistin için Milletler Cemiyeti mandasını kabul etmiştir. 1936-1939 yılları arasında Filistin'de Arap ayaklanma ve başkaldırı hareketleri görülmeye başlanmıştır. 1948'e geldiğinde ise İsrail'in bağımsızlığını ilân etmesi ve Filistin'de bölünme yaşanması üzerine Birinci Arap-İsrail Savaşı patlak vermiştir. 1952 yılında Mısır'da ordu darbe yaptı ve Kral Faruk'un devrilmesi üzerine yerine Cemal Nasır geçmiştir. Bunu müteakip 1956 yılında Mısır, Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini açıklamıştır. 1958 tarihinde Birleşik Arap Cumhuriyetleri ve 1964 yılında ise Filistin Kurtuluş Örgütü kurulmuştur. Suriye ve Lübnan Fransa tarafından kolonileştirilirken, Filistin ve Irak İngiltere tarafından sömürge haline getirilmiştir. İlerleyen tarihlerde; Lübnan 1943'te, Suriye 1945'te ve Irak ise 1932'de bağımsız olmuş; fakat İngiliz birliklerinin Irak'taki varlığı 1958'deki darbeye kadar devam etmiştir.

Sömürgeciliğin Orta Doğu'da neden olduğu en temel problemlerin başında İsrail-Filistin sorunu yer almaktadır. Günümüzde uluslararası hukuk açısından ciddi hak ihlallerine yol açan (Blecher, 2011) konuların başında İsrail-Filistin anlaşmazlığı gelmektedir. Temelleri 19. yüzyıl başlarında İngiltere'nin bölge üzerindeki emperyalist ve kolonyal

emellerini gerçekleştirmek istemesiyle atılan Filistin-İsrail sorunu, günümüzde halen tam manası ile çözüme kavuşturulamamıştır. Filistin, bir devlet olma yolunda yoğun çabalar sarf ederken, Filistin halkı ise gerek İsrail devletinden gerekse kimi uluslararası aktörler tarafından ciddi ve acımasız yaptırımlara maruz bırakılmaktadır. Bu yaptırımlar, ekonomik ve sosyal alanla ilgili olmakla beraber, hukukun üstünlüğü, sivil toplumun etkinliği, temel insan hak ve hürriyetlerinin korunması açısından Filistin'de ciddi sorunla yaşanmaktadır. Günümüzde insan hakları örgütleri gibi birçok uluslararası kuruluşların kolonyal temele dayanan bu sorunu ortadan kaldırmak için yoğun çaba sarf etmesine rağmen, başta İsrail ve ABD olmak üzere, Filistinli halkın özgürlük ve yaşam alanına dair sorunlar halen sürmektedir. Konunun diğer tarafı İsrail ise, uluslararası kamuoyundan gelen yoğun eleştirilere ve uyguladığı yaptırımları kırmaya yönelik çabalarına rağmen, geri adım atmaya meyilli görünmemektedir.

3. Dekolonizasyon (Sömürgelerin Çözülmesi) ve Arap Baharı

Dekolonizasyon sürecinin bir devamı olarak görülebilecek Arap Baharı, Tunus'ta üniversite mezunu bir seyyar satıcı olan Muhammed Buazizi'nin, devlet görevlileri tarafından tezgâhına el konulması üzerine, 17 Aralık 2010'da kendini yakması ve sonrasında başlayan Yasemin Devrimi (Akgün, 2011), ülkede yaşanan işsizlik, yönetimin baskıcı uygulamaları ve gıda fiyatlarında yaşanan aşırı yükselişler, genç gruplar başta olmak üzere, kitle iletişim araçlarının de etkisiyle (Ash, 2011) ülkeyi büyük kaosa sürüklemiş; yaşanan olaylarda onlarca kişi yaşamını yitirirken, yüzlercesi yaralanmıştır. "Ömür boyu liderlik anlayışının terk edilerek seçimlerin şeffaf ve demokratik bir şekilde yapılması ve sonucunun hazmedilmesi; yolsuzlukların ciddi şekilde üzerine gidilerek halkın güveninin kazanılması, her muhalif grubun kendini özgürce ifade edebilmesinin sağlanması, basın-yayın üzerindeki sansürün kaldırılması ve mümkün olduğu kadar ekonomide adaletli dağıtımın sağlanması gerektiği" (ORSAM, 2011) Tunus'ta yaşanan yöntemi karşıtı hareketlerde olduğu gibi, sömürge geçmişine sahip tüm Orta Doğu ülkelerinde görülmüştür. Bu süreç, sadece Tunus ile de sınırlı kalmadı; Mısır, Libya, Suriye, Yemen ve diğer Arap ülkeleri ile devam etmiştir. Geline aşamada Mısır, Tunus ve Libya'da iktidardaki yönetimler halk hareketleriyle devrilirken, Suriye ve Yemen gibi ülkelerde karışıklıklar halen devam etmektedir. Bu halk hareketlerinin başından beri binlerce insan hayatını kaybederken ve yaralanırken, yüzlerce tutuklama olayı olmuş; nüfusun bir bölümü ise diğer ülkelere göçe mecbur kalmıştır.

Halen sürmekte olan Arap baharının tarihsel kökenlerini Fransız Devrimi'ne kadar götürmek mümkün olmaktadır (Yılmaz, 2011a: 45-47; Yılmaz, 2011b: 31-32; Yılmaz, 2011c, 2011). Fransız Devrimi, aristokrasi ve kilisenin güç kaybetmesine yol açarken, dünyada milliyetçilik ve bunun sonucu olarak da ulus devlet yapılarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Bu süreç, Napolyon savaşlarıyla Avrupa'ya yayılmış; bunu 1815'te "Avrupa Uyum" ve 1830 ve 1848 devrimleri takip etmiştir. 19. yüzyılın yarısından sonra ise sistemin büyük aktörleri bir sömürge yarışı içine girmişler ve dünyanın zayıf ve geri kalmış birçok bölgesini, yukarıda da ifade edilen gerekçelerle, kendi sömürü alanları haline getirme çabası içinde olmuşlardır. Sömürgecilik ve Emperyalizm, bu minvalde, Avrupa-dışı dünyaya yayılmış

ve etkisi onlarca yıl sürecek korkulu bir rüyaya dönüşmüştür. 19. yüzyıl boyunca bu “değişim rüzgârı” Orta Doğu, Arap ve Afrika coğrafyalarını tesiri altına almış; Birinci Dünya Savaşı ile de Asya ve Uzak Doğu’ya uzanmıştır. 1. ve 2. dünya savaşları arasında yaşanan İtalya’nın ve Almanya’nın faşist tehdidi, başta Avrupa kıtası olmak üzere, Afrika ve Orta Doğu ülkelerini güçlü bir şekilde etkisi altına almış; bu, sömürü hareketlerinin hız kazanmasını da beraberinde getirmiştir. İkinci Dünya savaşı sonrasında kaybeden tarafta milliyetçi-faşist hareketlerin olması, küresel ölçekte değişim ve dönüşüm rüzgârlarının esmesine yol açmış; demokrasi ve liberalizm dalgası Afrika ve Orta Doğu ülkelerine ulaşmıştır. Soğuk Savaş döneminde dünya iki kutba ayrılırken, diğer taraftan da sömürgelerin çözülmesi ve coğrafyanın demokratikleşmesi süreci hayli hız kazanmış; Soğuk Savaş’ın son bulmasıyla kurulan dünya düzeninde, demokrasi, insan hakları, liberal ekonomi gibi unsurlara daha çok referansta bulunmaya başlanmıştır. İşte bugün Arap Baharı olarak yaşanan süreç, sömürgelerin çözülmesi ve küresel sistemde demokrasi ve liberalizm rüzgârlarının daha hızlı esmesi olarak açıklanabilecek bir süreçtir. Bu çerçevede, Arap Baharını yaşayan ülkelerin talep ettiği şey, meşruiyetin kaynağının nesep bağlarından öteye geçerek halka dayanması gerektiği, çok partili siyasal sistem ve bu sistemde rekabet etme, özgürlüklerin genişletilmesi ve sosyal, kültürel, siyasal, ekonomik ve diğer hak ve hürriyetlerin sağlanması, ekonomik gelişme ve kalkınma, yönetimlerin Batı-merkezli olmaktan çıkarak kendi milletine ve coğrafyasına bağlı bir nitelik kazanmasıdır. Kısacası, her alanda âdil bir yönetimin benimsenmesi, tüm bölge tarafından talep edilmekte ve rağbet görmektedir.

Teorik olarak Arap Baharının arka plânı incelendiğinde bu sürecin, sömürgelerin çözülmesi sonrası kurulan bölgesel sistemin çökmesi ve yeni bir döneme kapı aralanması anlamında, “sömürge sonrası düzenin çöküşü” (Akgün, a.g.m.) olarak görülmektedir. Bu bağlamda Arap Baharı ile birlikte yeni jeopolitik ve jeostratejik dengeler ve sistemler inşa edilmeye çalışılırken, gerek bölge yönetimlerinde gerekse bölge halkları arasında geleceğe yönelik değişim ve dönüşümle birlikte bir belirsizlik durumu da beraberinde gelmektedir. Arap Baharının cereyan ettiği ülkelerin genel özelliği hemen hemen hepsinin eski sömürge ülkesi olmaları ve yönetimlerinin Batılı kimi ülkelerle sıkı ve önemli temaslarının ve münasebetlerinin bulunmasıdır. “Batı’nın bu sürece destek vermesinin nedeni ise, bölgede post-kolonyal dönemde kurulan ve temelde Batılı güçlerin yerli otoriter liderlerle kurdukları siyasî ittifaklara dayanarak sağlanan, ancak halkın tamamen dışlandığı göstermelik siyasî istikrar düzeninin artık işlemiyor olmasıdır” (Akgün, a.g.m.).

Bu ülkelerdeki halkların yönetimde çok fazla söz hakkı olmamakla birlikte, genel itibarıyla bir vatandaşlık bağı ile bu otoriter ve totaliter yönetime bağlanmaları mevzu bahistir. Bu ülkelerdeki rejimlerin ve yönetimlerin meşruluk temeli oldukça zayıf olmasına rağmen, ülkelerinin yönetimini kaba güçle ve baskı ile gerçekleştirmektedirler. Ülke içindeki yönetimin uygulamalarına karşı gelişen hareketlere karşı bu ülkeler çok sert ve bazen de kanlı önlemler alabilirken, tüzücü olan nokta şu ki, bazı batılı ülkeler de bu yönetimlerin çoğu zaman insan hakları ihlâline varan gayri meşru uygulamalarına onay vermekte ve bireylerin hayatını ve gelecek beklentilerini hiçe saymaktadırlar. Siyaset, bu ülkelerde muayyen bir azınlığın elinde olmakla birlikte, servetin, ekonominin ve doğal kaynakların kontrolü de bu

azınlık tabaka yönetiminin elinde bulunmaktadır. Halkın geneli büyük fakirlik çekmektedir ve kendi ülkesinin yer altı ve üstü kaynaklarından faydalanamamaktadır. Rüşvet, adam kayırma, yolsuzluk, suikast, hırsızlık vs. bu ülkelerin genel özelliklerindedir. Demokrasi uygulamaları daha çok göstermelik ve sahte seçimler ve oylamalarla sınırlı iken, halkın meşru talep ve hak arama istekleri bu ülkelerde manipüle edilmektedir.

4. Sonuç ve Değerlendirme

Bugün Arap coğrafyasında ve Afrika’da büyük çatışmalar yaşanmakta, halk yoksulluk ve fakirlik içinde bulunurken, gündün güne daha belirsiz bir geleceğe doğru ilerlemektedir. Bunun altında yatan sebep ise, dış güçlerin bu bölgelerde oluşturdukları patronaj ve çıkar ilişkilerinin mevcut bulunması (Akgün ve Özkan, 2011) ve bu durumun yol açtığı sorunlar ve sonuçlardır. Çünkü yaklaşık bir asra yakın bir zamanda, başta İngiltere, İtalya ve Fransa olmak üzere, kimi emperyalist güçler buralarda kendi çıkar gruplarını kurmuş ve yerel grupları silahlandırarak, bazıları halen sürmekte olan çatışmaların alt yapısını hazırlamış ve hızlandırmıştır. Bunda ise sömürgecilik geçmişinin derin izleri açıkça görülmektedir. Sömürgecilik, etkisini gösterdiği bölgelerde üretim sistemine büyük zararlar getirirken, yerel ticaret bağlarını da bozmuş; eş zamanlı olarak bu durum ise Somali gibi ülkelerde büyük insanî bunalımların ateşini körüklemiştir. Geçmişten bugüne dek bu bölgelerdeki siyasî karışıklıkların etkisiyle kimi emperyalist devletlerin bölge üzerindeki çıkar arama ve kargaşa ortamından istifade ederek geleceklerini temin etme çabaları hep süregelmiştir. Bu anlamda, bugün Arap ayaklanmaları ile ortaya çıkan durum, kimi emperyalist devletlerle sıkı ilişkileri bulunan baskıcı yönetimleri iktidardan uzaklaştırarak yerine halkın kendi öz dinamiklerine dayalı meşru yönetimlerin kurulması isteğidir. Fakat bu noktada karşı karşıya kalınan durum, dünya ekonomik ve finans sistemindeki kriz ve uluslararası sistemin büyük aktörleri olan ve sömürgeci geçmişe sahip devletlerin içine düştükleri ekonomik ve siyasî çıkmaz, eş anlı olarak bu ülkelerin dikkatlerini verimli ve bereketli toprakları ve yer altı ve üstü kaynakları haiz Orta Doğu ve Afrika coğrafyasına çekmekte, bu ülkelerin bölge üzerindeki iştahlarını kabartmaktadır. Arap Baharını yaşayan halkların, bu baharın hiç bitmemesi için, emperyalist iştahın farkında olmaları ve geleceklerini kendi öz ve yerel kaynaklarına bağlı bir kalkınma ve güvenlik sistemi ile sağlamaları gerektiğinin farkında bulunması gerekmektedir. Bir noktanın altının çizilmesinde fayda vardır: Bugün Orta Doğu’da, Afrika’da, Asya’da ve dünyanın diğer sorunlu ve geri kalmış ülkelerinin insanların yaşadığı sorunlarının temelinde sadece kendilerine yazılan alın yazısı yer almamakta, onların, emperyalist ve sömürgeci emellerin uğraşlarının ve plânlarının farkında bulun(a)mamaları yatmaktadır. Ayrıca, tarihe de dinamizmini veren em temel unsurlardan olan “süreklilik ve değişim arasındaki çatışma” (Yılmaz, 2011a: 45-46) süreci kimi zaman yumuşak seyredirken, kimi zaman da devrimsel olmuştur. Yukarıda da değinildiği üzere, Arap devrimlerinde de öne çıkan unsur bu çatışma durumudur. Bu durum ise, olumsuz hayat şartları, halkların meşru taleplerinin karşılık bulamaması, baskıcı yönetimlerin kendi halklarına zulme varan muamelelerde bulunması gibi sebeplerden kaynaklanmaktadır. Eğer Arap Baharını yaşayan ülkelerde barışın ve refahın sağlanması amaçlanıyorsa, bölge halklarının sömürgecilik geçmişi ve kendi tarihleri ile

yüzleşmesi gerekmektedir; tarihten bu yana bölge üzerinde kendi ulusal çıkarlarını gerçekleştirmeye çalışan, sömürü geçmişine sahip ve emperyalist amaçlar güden dinamiklerin farkında bulunmaları zorunlu olmaktadır. Son tahlilde, bölgede barışın gelmesi özleniyorsa ve isteniyorsa, bu, ancak bölge haklarının kendi öz kaynakları ve dinamikleri ile sağlanmalı ve dış müdahale girişimleri sınırlandırılmalıdır.

Kaynaklar

Adalı, Sinan (Der), (2001), Sömürgecilikten Küreselleşmeye: "Kapitalizm Öldürür!", Pencere Yayınları, İstanbul.

Akgün, Birol, (2011), "Yasemin Devrimi Sömürge Sonrası Düzenin Çöküşü mü?", Stratejik Düşünce Enstitüsü, www.sde.org.tr/tr/kose-yazilari/719/yasemin-devrimi-somurge-sonrasi-duzenin-cokusu-mu.aspx. (Erişim Tarihi: 12.12.2014)

Akgün, Birol, Özkan, Mehmet, (2011), "Afrika'daki Merhamet ve Vicdan Kıtılığı", www.stargazete.com/acikgorus/afrika-daki-merhamet-ve-vicdan-kitligi-haber-376307.htm. (Erişim Tarihi: 11.02.2014)

Arı, Tayyar, (2007), Irak, İran, ABD ve Petrol, Alfa Yayınları, İstanbul.

Armaoğlu, Fahir, (2004), 20. Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Kitabevi, İstanbul.

Ash, G., Timothy, (2011), "Tunisia's Revolution Isn't a Product of Twitter or Wikileaks. But They Do Help", www.guardian.co.uk/commentisfree/2011/jan/19/tunisia-revolution-twitter-facebook. (Erişim Tarihi: 04.08.2015)

Ateş, Ahmet, (2011), "İkinci Dünya Savaşı Sonrası Asya", TÜİÇ AKADEMİ, www.tuicakademi.org/index.php/kategoriler/diger/2228-ikinci-dunya-savasi-sonrasi-asya. (Erişim Tarihi: 02.01.2015)

Bahadır, Mine, "Küreselleşme ve Sömürgecilik", www.yazilar.net/y/570/kuresellesme_ve_somurgecilik. (Erişim Tarihi: 05.08.2015)

Blecher, Robert, "Human Rights and the Legacy of Decolonization in the Middle East", www.international.uiowa.edu/centers/human-rights/documents/LegacyofDecolonizationMiddleEast.pdf. (Erişim Tarihi: 05.09.2015)

Berk, Özlem, (2011), "Sömürgecilik, Dil ve Brian Friel'in Çevirileri", www.littera.hacettepe.edu.tr/TURKCE/18_cilt/19.pdf. (Erişim Tarihi: 11.11.2015)

Cesaire, Aime, (2005), Fransız Irkçılığının Fikri Temelleri: Sömürgecilik Üzerine Söylev, (Çev.) Güneş Ayas, Doğu Kütüphanesi, İstanbul.

Çelik, Fikret, (2011), "Hint Yarımadası'ndaki ve Orta Doğu'daki Toplumların Uluslaşmaları Örnekleri Işığında, Sömürge Toplamlarının Uluslaşma Süreci", www.e-dergi.atauni.edu.tr/index.php/SBED/article/viewFile/20/9. (Erişim Tarihi: 07.04.2015)

Diouf, Mamadou, (2004), "How French Influence Survived", Review: Tony Chafer, "The End of Empire in French West Africa: France's Successful Decolonization?", The Journal of African History, Vol. 45, No. 1, 161-162, www.jstor.org/stable/4100359. (Erişim Tarihi: 08.12.2015)

Evans, Martin, (2002), "France and Two Algerian Revolutions", The Journal of African History, Vol. 43, No. 3, 528-529, www.jstor.org/stable/4100623. (Erişim Tarihi: 07.08.2015)

Evans, E.W., (1946), Britanna Overseas: Outline of the British Colonial Empire, Thomas Nelson and Sons Ltd., United Kingdom.

Falola, Toyin, (2002), The End of Colonial Rule: Nationalism and Decolonization, (Editor) Durham NC: Carolina Academic Press, xxvi+541, USA.

Falola, Toyin, (2003), Contemporary Africa, (Editor), Durham NC: Carolina Academic Press, xxxiii+962, (içinde), "At the End of Colonial Rule", (2004), The End of Colonial Rule: Nationalism and Decolonization by Toyin Falola, The Journal of African History, Vol. 45, No. 2, 353-355, www.jstor.org/stable/4100495. (Erişim Tarihi: 04.06.2015)

Karadağ, Raif, (2011), Petrol Fırtınası, Truva Yayınları, İstanbul.

Luraghi, Raimond, (1975), Sömürgecilik Tarihi, (Çev.), Halim İnal, E Yayınları, İstanbul.

Metz, Steven, (1984), "American Attitudes Toward Decolonization in Africa", Political Science Quarterly, Vol. 99, No. 3, 515-533, www.jstor.org/stable/2149946. (Erişim Tarihi: 07.11.2015)

Nurlu, Muammer, (2002), "Batı Kaynaklarına Göre Fransız Sömürgeciliği", Kastamonu Eğitim Dergisi, Cilt: 10, No: 2., www.web.ebscohost.com/ehost. (Erişim Tarihi: 11.12.2015)

ORSAM, (2011), "Tunus, Halk Devrimi ve Türkiye Deneyimi", Orta Doğu Stratejik Araştırmalar Merkezi (ORSAM), Rapor No: 29, www.orsam.org.tr/tr/Uploads/Yazilar/Dosyalar/2011216_orsam.tunisia29.pdf. (Erişim Tarihi: 04.04.2015)

Özdağ, Ümit, (2011), "Çok Kültürcülük: Kolonyalist Mirasın Emperyalist Kullanımı", www.yg.yenicaggazetesi.com.tr/yazargoster.php?haber=20012. (Erişim Tarihi: 04.08.2015)

Sarte, Jean Paul, (1999), Hepimiz Katiliz, (Çev.) Süheyla N. Kaya, Belge Yayınları, İstanbul.

Smith, Tony, (1978), "A Comparative Study of French and British Decolonization", Comparative Studies in Society and History, Vol. 20, No. 1, 72, www.jstor.org/stable/178322. (Erişim Tarihi: 07.09.2014)

Strang, David, (1991), "Global Patterns of Decolonization, 1500-1987", International Studies Quarterly, Vol. 35, No. 4, 434-437, www.jstor.org/stable/2600949. (Erişim Tarihi: 05.08.2014)

Thornton, Ted, (2006), "Colonialism in Africa and the Middle East", History of The Middle East Database, www.nmhorton.com/mehistorydatabase/colonialism_in_africa_and_the_mi.php. (Erişim Tarihi: 06.06.2014)

Tozan, Asu, Akın, Günkut, (2009), "İngiliz Sömürge Dönemi ve Sömürge Sonrası Kuzey Kıbrıs'ta Kent ve Mimarlık", İTÜ Dergisi, Cilt: 8, Sayı: 2, 57, İstanbul, www.itudergi.itu.edu.tr/index.php/itudergisi_a/article/view/193. (Erişim Tarihi: 05.08.2015)

Yergin, Danyel, (2011), Petrol, Para ve Güç Savaşının Epik Öyküsü, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul.

Yılmaz, Muzaffer Ercan, (2011a), "Arap Devrimleri ve Orta Doğu'nun Yeniden Yapılanması", Orta Doğu Analiz, Cilt:3, Sayı: 27.

Yılmaz, Muzaffer Ercan, (2011b), "Devrim Sonrası Mısır'da Siyasal Dönüşüm", Orta Doğu Analiz, Cilt: 3, Sayı: 31-32.

Yılmaz, Muzaffer Ercan, (2011c), "Suriye: Süreklilik ve Değişimin Çatışması", Orta Doğu Analiz, Cilt: 3, Sayı: 30.

— www.let.leidenuniv.nl, "Decolonization", "History of International Migration", Universiteit Leiden, www.let.leidenuniv.nl/history/migration/chapter8.html#1. (Erişim Tarihi: 18.07.2015)

— www.thenagain.info, “Decolonization, (1917–1970)”,
www.thenagain.info/webchron/world/Decolonization.html. (Erişim
Tarihi: 08.12.2015)